

O'QUVCHILARDA TARIXIY ONG VA TARIXIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUN-MOHIIYATI

Almurodova Dildora

**Termiz davlat pedagogika instituti
tarix yo'nalishi 4-bosqich talabasi**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20022326>

Annotatsiya. Mazkur maqolada tarixiy ong va tarixiy tafakkur o'ziga xos xususiyatlari, uning strukturasi, shakllanish, rivojlanish jihatlari mazmuni, uni rivojlantiruvchi ta'limiy-o'quv vositalari asosida hosil bo'lgan amaliy ko'nikmalar sintezi pedagog, sotsiolog, metodist olimlar hamda psixologlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinib, ularga subyektiv munosabatning pedagogik ta'sir vositalari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: *tarixiy ong, tarixiy tafakkur, o'ziga xos xususiyatlari, strukturasi, shakllanish, rivojlanish mazmuni, konseptual asos, komponent, rivojlantiruvchi ta'limiy-o'quv vositalar, amaliy ko'nikmalar sintezi.*

Mamlakatimiz ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan tub islohotlarning zamirida zamonaviy nutqiy- kasbiy ko'nikmalarga, mantiqiy fikrlashga, intellektual salohiyatga ega, kuchli bilimi, dunyoqarashi keng shaxslarni tarbiyalash bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biridir. Ma'lumki, O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoev mamlakatimiz yoshlarini tarbiyalash masalasiga to'xtalib: 2020-yil 29-dekabr kuni Oliy Majlisga Murojaatnomasida: "Biz o'z oldimizga mamlakatimizda Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdek ulug' maqsadni qo'ygan ekanmiz, buning uchun yangi Xorazmiylar, Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug'beklar, Navoiy va Boburlarni tarbiyalab beradigan muhit va sharoitlarni yaratishimiz kerak. Bunda, avvalo, ta'lim va tarbiyani rivojlantirish, sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, ilm-fan va innovatsiyalarni taraqqiy ettirish milliy g'oyamizning asosiy ustunlari bo'lib xizmat qilishi lozim¹" deb takidlaganlari ham bejiz emas.

Jumladan, yosh avlodning har tomonlama barkamol, raqobatbardosh shaxs bo'lib voyaga yetishida tarixni o'rganish, tariximizdagi buyuk allomalar, olimlar, sarkardalarning hayotiy yo'li, ilmiy faoliyati hamda ularning ta'lim mazmuni, sifatni boshqarishga doir ilmiy qarashlari, ularni tahliliy o'rganish muhim vazifalardan biridir. Shu o'rinda tarixiy ong tushunchasining konseptual semantikasiga, uning mazmun-mohiyatiga olimlar va tadqiqotchilarning ilmiy qarashlari hamda fikrlarini tahlil qilishga to'xtalish, tarixiy ong va tarixiy tafakkurning o'zaro mutanosibligini o'rgangan respublikamiz hamda chet el olimlari tomonidan olib borilgan ko'plab tadqiqotlar mavjud.

"Tarixiy ong kategoriyasi murakkab tuzilish, shakllanish, rivojlanish yo'llari, usul va vositalariga bog'liq tarzda ichki strukturasi egadir. Fanda ijtimoiy ongning ikkinchi darajasi-kundalik empirik ong va ijtimoiy-psixologik nazariy ong darajasiga ajratilgani kabi tarixiy ong ham bir necha bosqich va darajalarga bo'linadi. Kundalik tarixiy ong darajasi har bir individning o'z hayotiy tajribasi, umri davomida to'plagan, o'zi bilgan va eshitgan, ba'zan ishtirok etgan voqea-hodisalar to'g'risidagi birlamchi tasavvurlari, xotira va xulosalaridir"². "Tarixiy ong,

1 Xalq so'zi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy Majlisga Murojaatnomasi" 2020 y. 30 dekabr №-255 son

2 Раҳмонов Р.Файзиев Ёшлар дунёқарашини шаклланишида тарихий онг ва тарихий хотира.-Тошкент. Ўзбекистон. 2008.- Б 21 ³ Каюмов У.К. Роль национального самосознания в формировании жизненной

tarixiy xotira va milliy ong o'tmish saboqlarini to'g'ri anglash bilan birga, kelajakni ham ko'ra bilishning ma'naviy zamini bo'ladi³. Darhaqiqat, tarixiy ong, tarixiy xotira va milliy ong o'quvchida ma'lum obyektiv va subyektiv ijobiy ta'sirlar natijasida dinamiklik hosil qiladi. Shuning uchun tariximizda badiiy asarlar, ulardagi voqealar rivoji, ilmiy adabiyotlar tahlili tarixiy ong takomili sanaladi. Shu xususda, taniqli nemis olimi N.L. Mislivesning e'tirofi tahsinga sazovor. “Tarixiy ong o'tmish tajribasini bugungi kun va kutilayotgan kelajak nuqtayi nazaridan baholab, amaliy hayotda to'g'ri yo'lni topish imkoniyatini hosil qilishdir”³. Aytish joizki, har bir ijtimoiy hodisa va ijtimoiy jarayonning o'ziga xos ichki strukturaviy tuzilmasi, uning tarkibiy komponentlari mavjud bo'lib, ular o'zaro aloqadorligi, uyg'unligi kabi jihatlari ni o'rganish kompleks - funksional tahlil orqali amalga oshiriladi.

Respublikamiz olimlaridan E.G'oziyevning takidlashicha, “nutqning sharofati bilan tafakkur mahsulotlarining izchilligi, mantiqiyliigi, sistemaliligi yuzaga keldi, kelajak avlod uchun meros tariqasida qoldirish imkoniyati barpo bo'ldi. Tafakkur mahsulotlarining og'zaki va yozma nutqlarda ifodalanishi (mustahkamlanishi) yosh avlodga muvaffaqiyatli ta'lim berish, ularni har tomonlama rivojlantirish imkonini yaratadi”⁴. Tafakkurdagi fikr va g'oyalar nutqda ifodalanishi barobarida ularda izchil, mantiqli munosabat bildirish yuzaga kela boshlaydi.

O'quvchilarda tarixiy ong va tarixiy tafakkurni o'quv dasturlaridagi belgilangan talablar asosida rivojlantirish quyidagi omillar bilan o'zaro bog'liq.

- umumiy o'rta ta'lim o'quvchilarning tarix fanini o'qitishda fanning o'quv materialini o'qitish va shu nazariy ma'lumotlar asosida bilim, ko'nikma, malakalarini rivojlantirish;
- ularning mavzuga oid tushunchalar, terminlar bilan ishlash ko'nikmasini o'stirish;
- o'quv mashg'ulotini tashkil qilishda ulardagi tarixiy bilim va zamonaviy yondashuvga ega bo'lishlariga yo'naltirish;
- kretiv, mantiqiy fikrlab, mazmunli xulosa chiqarish uchun pedagogik-psixologik imkoniyatlar yaratish;

Shuni xulosa qilib aytish kerakki, o'quvchilarda tarixiy ong va tarixiy tafakkurni rivojlantirishda tarix bilan bog'liq adabiyotlarni o'rganishga undash, qiziqish hosil qilish va motivatsiya berish ularning milliy o'zligini anglashga, tarixiy madaniyatini egallashga yordam beradi. Bu esa tarixiy ong va tarixiy tafakkurning o'sish ko'rsatkichi oshgan sari ularda tarixiy madaniyat rivoji sezila boshlaydi. Shunday ekan, yosh avlodni tariximizni o'rganishga va shu orqali ularda tarixiy ong va tarixiy tafakkurning rivojlanishi ulardagi milliy urf-odatlariga amal qilish, olijanoblik, halollik, insonparvarlik, vatanparvarlik hissini takomillashtiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Kayumov U.K. Rol natsionalnogo samosoznaniya v formirovaniy jiznennoy pozitsii molodyoji
2. Uzbekistana. // *Общественные науки в Узбекистане*. – Tashkent. 2003. - № 6. S. 53-56

позиции молодежи Узбекистана. // *Общественные науки в Узбекистане*. – Tashkent. 2003. - № 6. С. 53-56

3 Мисливес Н.Л. Историческое сознание молодежи как предмет социологического исследования // / Смена парадигма в историографии всеобщей истории в Республике Беларусь И Российской Федератсии: сб. науч. Ст. / Учреждениэ образования Гродненский гос. Ун-т им Я.Купали. – Гродно:ГрГУ им Я.Купали.2016.С.122-128.

4 Фозиев Э. Тафаккур психологияси. –Т.: Ўқитувчи Фан. 1990. -146 б

3. Maxkamov Q.O. O‘zbekistonda o‘quvchilar tarixiy ongining yangilanishi va rivojlanishi (sotsiologik tahlil).Sotsiologiya fan.bo‘y.fal .dok. Diss (PhD).Toshkent.2019.-38-39 b
4. Mislives N.L. Istoricheskoe soznanie molodyoji kak predmet sotsiologicheskogo isledovaniya // / Smena paradigma v istoriografii vseobshey istorii v Respublike Belarus I Rossiyskoy Federatsii: sb. nauch. St. /Uchrejdenie obrazovaniya Grodnenskiy gos. Un-t im Ya.Kupali. – Grodno:GrGU im Ya.Kupali.2016.S.122-128.
5. Rahmonov R.Fayziev Yoshlar dunyoqarashi shakllanishida tarixiy ong va tarixiy xotira.- Toshkent. O‘zbekiston. 2008.- B 21
6. Tursunboyevich AO Development of socially active citizenship competence in students and youth in continuous education. - 2022.
7. Tursunboyevich OA Pedagogical and psychological opportunities for the development of socially active civic competences in students //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2021. – T. 11. – No. 3. - S. 1888-1897.
8. Abduganiyev O. Formation of legal training aimed at competitiveness in pupils of secondary schools //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. – 2019. – T. – No. 7.